

vényesüljön, hanem teljesítette a kötelességét. De én tagadom, hogy a horvát nemzet, ha tudná, hogy idegen pénz és ilyen idegen pénz vezeti az ő politikáját, ezt egyáltalán eltűrné.

Történt igenis az, hogy egy része a horvát nemzetnek rosszul informálva, azt gondolta, hogy hazafias ügyet szolgál akkor, amikor tényleg felült az idegen befolyásnak, beavatkozásnak. És én meg vagyok győződve arról, hogy ezt meg fogja bánni, meg fogják bánni azok, akik ezt annak idején kezdeményezték. De egyebet mondhatok egész nyugodt lelkiismerettel, és ez igaz örömmel tölt el, hogy azon időben, amelyet ott töltöttem – nem akarom a magam érdeméül felróni – igenis tanúja voltam, és ennek örülök, hogy azon politikának, amelyet a t. képviselő úr itt az utóbbi időben lefestett, még a nyomai is elvesztek Horvátországban, hogy nincs ma Horvátországban párt, amely magát osztrák befolyás alatt érezné, amely ezt megtűrné, mint ahogy elmúlt annak a grancicsárságnak utolsó emléke is, és senki sem kívánja visszahozni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Várni kell, hogy fejlődjenek a dolgok; ezen negatív eredményt a magam részéről nagyra tartom, és azt hiszem, hogy ezt itt felemlíteni kötelességem volt. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

D

1904 júl. 23

Komjáthy Béla és Kovácevics István felszólalásai, gr. Khuen-Héderváry Károly uralkodó személye körüli miniszter válasza a horvát kérdés tárgyában az 1904. évi költségvetési vitában

Képv. Napló, 1901—1906, XXVII. 229—240. l.

Komjáthy Béla: T. ház! Az utóbbi időkben a t. házban nagyon sok szó esett a magyarok és a horvátok közt levő viszonyról, és ez nagyon helyes, mert sok égető kérdése van ennek az országnak, de legégetőbb valamennyi között ez a kérdés. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Ezt a kérdést, amelyről annyit beszéltünk, meg kell oldanunk; a halogtatás csak növelheti a bajt, amelyet nem tagadhatunk, a tétovázás a baj forrásait csak bővítheti, a fél rendszabályok pedig a létező bajt csak állandósíthatják. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Kovácevics István képviselő úr nemrég egyik beszédében¹ azt mondta, hogy nem helyes dolog ezen viszonyról minduntalan említést tenni, mert az országon kívül állókban azt a véleményt kelthetné, hogy a magyar állam belső viszonyai nem éppen a legszilárdabbak.

Én ezt a nézetet nem osztom, mert véleményem szerint nekünk, a magyar országgyűlés képviselőházának nem az a feladatunk, hogy a létező bajokat eltitkoljuk, sőt ellenkezőleg az, hogy a baj okait kutassuk, és egész erőnkkel odatörekedjünk, hogy azok orvosoltassanak. És higgye meg nekem mindenki, hogy az országon kívülállók, akiknek véleményére a mi helyzetünkben olyan sokat kell adni, nem abból ismerik meg helyzetünket, ha valamit eltitkolunk, hanem ha van bátorságunk és van erőnk a létező bajoknak és azok forrásainak a mélyére tekinteni. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Azt hiszem tehát, hogy kötelességet teljesítek, midőn a függetlenségi és 48-as párt megbízásából és nevében a horvát viszonyokra ezúttal nyilatkozni kívánok. (*Halljuk! Halljuk!*) El fogom mondani nézetemet minden takargatás nélkül, amire különösen azért van szükség, mert ugyancsak Kovácevics képviselő úr beszédében azt mondta, hogy a magyarok és horvátok közti viszony elmérgesítéséhez az ellenzék legújabb magatartása is hozzájárult. Márpedig én mint a magyar ellenzék közt a legnagyobb ellenzéki párt tagja, annak megbízásából ezt a vádat egész tisztelettel magunkról elhárítom, mert ez a párt a magyar állam érdeke, az igazságosság és a méltányosság által vezetettve mindig odatörekedett, hogy a magyar állam elválaszthatatlan részét képező Horvátországnak szeretetét a magyar állam számára megszerezze. Sőt továbbme-

¹ L. A irat.

gyek és rámutathatok arra, mint tényre, hogy a magyar parlamentnek nincsen egyetlenegy pártja sem, amely ne erre törekednék.

A politikai pártok törekvéseit leginkább az a felirat tükrözi vissza és állapítja meg, amellyel az országgyűlés megnyitása alkalmával a Felsőház el akarják juttatni óhajaikat. Engedje meg nekem a t. ház, hogy én a függetlenségi és 48-as pártnak a horvát kérdésben elfoglalt álláspontját ezen folyó országgyűlés elején beadott feliratából felolvassam (*Halljuk! Halljuk! Olvass! Olvass!*): „Horvát—Szlavonországgal kötendő pénzügyi egyezménynél minket most is az a testvéri szeretet fog vezetni, amelyről eddig is az anyaország nagy áldozatai árán tanúságot tett. Mi tiszteletben tartjuk Horvát—Szlavonországot minden törvényes jogait; belkormányzatukat megszilárdítani akarjuk, annak biztonsága céljából az anyagi áldozatokat újból is készek leszünk meghozni, de ezzel kapcsolatban a magyar állam befolyását és erejét hatályosabbá akarjuk tenni, hogy gátat vessen és vethessen minden olyan törekvéseknek és tényeknek, amelyek az együvértartozandóság érzetét és kötelességét és a testvéri szeretet bensőségét meglazítani alkalmasak.” Egész nyugodtan állíthatom, t. ház, hogy sem a magyarok, sem a horvátok között azok, akik a közmegegyezéssel megállapított kiegyezés alapján állnak, ha annak becsületes és tisztességes végrehajtását akarják, és nincsenek mellékgondolataik, a függetlenségi és 48-as párt ezen programszerű kijelentései ellen kifogást egyáltalában nem tehetnek. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Ez a párt most is azon alapon áll, amelyet feliratában kifejezett, attól eltérni nem szándékozik, és pedig azért nem, mert a magyar állam egysége és hatalma iránti törekvése ezt az állásfoglalást kötelességévé is teszi. Elválaszthatatlan dolognak tartja azt, és azt hiszem, hogy ezt mindenki helyesli, hogy a horvátok igényeinek kielégítésével egyidejűleg a magyar állam igényei is kielégíttessenek, mert azok csak együttesen és egyszerre oldhatók meg. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) . . .

T. ház! Hogy az együttes és kapcsolatos megoldásra szükséges elfogulatlan bírálatot megteheszünk, s hogy megtaláljuk a helyes módokat, amelyek mellett ezt a jó viszonyt helyreállíthatjuk, kissé vissza kell tekintenünk a múltba, hogy megfigyelhessük, mi teremtette meg azt a helyzetet, amelyben ma vagyunk, s amelyre Kovácsévics t. képviselő úr azt mondotta (*Olvas!*): „Nem lehet tagadni vagy elpálástolni, hogy a magyarok és a horvátok között való viszony mostanában nem olyan, mint lennie kellene. Nyolcszázados együttlétünk ideje alatt ez a viszony sohasem volt olyan mérges, mint ma.”

Midőn a múltba akarok visszatekinteni azért, hogy tanácsot kérjek a múlttól arra nézve, hogy miképpen kell ezt a kérdést helyesen megoldani, nem akarok visszamenni az 1868-i időt megelőző korszakra, bár igen sok érvet tudnék abból a korból a magyar felfogás mellett felhozni, hanem egyszerűen az 1868. XXX. tc. alapján állva akarom az akkori viszonyokat mint múltat tárgyalás alá venni. (*Halljuk! a szélsőbaloldalon.*)

Mindenekelőtt kijelentem, t. ház, hogy nézetem szerint az 1868. XXX. tc. megalkotása az óvatosság és előrelátás igen nagy hiányáról tanúskodik. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Nagyon helyesen mondotta még 1883-ban Szilágyi Dezső, hogy az 1868: XXX. tc. megalkotásában a horvát felfogás győzedelmeskedett. És legyünk őszinték, t. ház, az magában véve még nem volna baj, ha a horvát felfogás győzött volna, mert mi sohasem törekedtünk oda — ezt egész nyugodt lelkiismerettel elmondhatjuk —, hogy a horvát nálunk olyan nemzetiség legyen, mint akár a tót vagy rutén (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*); mi mindig segédkezet akartunk nyújtani ahhoz, hogy a horvátok a maguk nemzeti egyéniségét kifejleszthessék. A baj csak abban van, hogy a horvát felfogás, mely ezen törvényben akkor érvényesült, bizonyos mértékben — bizonyítani fogom — ellentétben áll a magyar állam eszméjével, amit pedig nekünk mindenáron, mindenkivel szemben fenn kell tartani. A magyarokat az 1868: XXX. tc. megalkotásánál igazán a testvéri szeretet vezette. A legmesszebb menő bizalomnak és áldozatkészségnek tanúja ezen törvénynek a megalkotása, hiszen Magyarország a horvátok minden teljesíthető kívánságát készséggel teljesítette. Csak az volt a hiba, hogy ugyanakkor, mikor nagylelkű volt, nem gondolkozott arról, hogy a célt, amely kell, hogy vezesse a törvény megalkotásánál, mindenkivel szemben biztosítani képes legyen. Hogy mennyire a testvéri szeretet és jóindulat vezette mindig Magyarországot a horvátokkal szemben,

annak egyik legnagyobb bizonyítéka az, hogy még a törvény megalkotása előtt, pl. az 1861-i feliratban azt mondta a nemzet: „El vagyunk határozva mindent elkövetni, hogy a félreértések elháríttassanak; teszünk, amit az ország szétdarabolása, önállósága feláldozása nélkül tehetünk, hogy a honnak minden nemzetiségű polgárai értelemben és érzelemben összeforranak.”

Annyira mentünk a horvátok iránti szeretetben és bizalomban, hogy ezen feliratban még azt is kijelentettük, ami pedig bizonyos mértékig ellentétben áll a múltnak tényeivel, amit azután ellenünk néha ki is használtak, hogy ti. Horvátország külön territóriummal bír, külön állása van, s nem volt bekebelezve Magyarországra soha, hanem kapcsolatban áll velünk, és nekünk társunk volt.

Nemcsak a kormánynak többsége, de még maga az ellenzék is ilyen álláspontot foglalt el akkor. Tudjuk, hogy az a felirati bizottság, amelyet akkor kiküldött az ellenzék, az ún. határozati párt, s amelynek tagjai voltak: Podmaniczky, Tisza Kálmán, Nyári Pál, gróf Teleki és Madarász József, szintén kimondta a javaslatában, hogy „Horvátországot minden történelmi alapokon számára biztosított jogai épségben tartásával saját belkormányzati, illetőleg municipiális jogai körében független és társországnak elismerjük, sőt, ha netalán nemzeti érdekei tekintetében az eddigi viszonyoknak némi módosítását óhajtáná, a kérdésnek megoldását készek vagyunk eszközölni”. Ily előzmények után természetesen nem lehet csodálkozni azon, hogy az 1868: XXX. tc. megalkotásánál a horvát felfogás győzött. Minket a bizalom, a szeretet és a nagy cél: a magyar állam egysége vezetett, és ne vegyék rossz néven, ha azt mondom, hogy a horvátoknál a bizalmatlanság és a szeparatiztikus vágyak voltak az irányadók. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Veres József: Azóta is!

Komjáthy Béla: Politikai engedményeket adtunk, anyagi szempontból is megadtuk a lehetőséget, hogy fejlesszék az ő nemzeti egyéniségüket, és ez — mint majd be fogom bizonyítani — azért, mert a mienkkel egy ellenkező tendencia vezette őket, a horvátok nagy részénél a viszonyokat odavitte, ahol ma állanak, amire azt mondta Kovácsévics képviselő, hogy sohasem voltak olyan rosszak 800 év alatt, mint éppen ma. Nem szeretném, ha félreértenének akár engemet, akár a pártot, amelynek a nevében most szólok, hogy én ezeket azért hoztam volna fel, mintha ez a párt az 1868: XXX. törvénycikk megváltoztatására akarna törekedni. Ez a párt erről a kérdéstről komolyan gondolkodik, a létező erőviszonyok és sok más oknál fogva egyáltalában ilyen törekvése nincs, és respektáljuk még azt is, hogy ezen törvényt, amelyet mi bizonyos szempontból kielégítőnek nem tartunk, a magyar országgyűlés mintegy tüntetőleg egyhangúlag fogadta el, sőt Horvát — Szlavon — Dalmátországok országgyűlése is négy tag kivételével ahhoz egész készséggel hozzájárult. Ez ekképp mintegy egyezményes törvénné válván, mi ezt az ország jól felfogott érdekében bolygatni nem kívánjuk. Erre az alapra állunk, de ezen az alapon azután, amint feliratunkban kifejeztük, azt akarjuk, hogy Magyarországnak minden érdeke teljesen érvényre jusson, és Magyarországnak befolyása hatályos legyen. *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Mert bármennyire nem tartom is ezen törvényt helyesnek, az a meggyőződés, hogy megvan a lehetőség még ezen törvény alapján is arra, hogy érdekeinket megóvjuk, csak rideg következetességgel kell a cél felé haladnunk, és igénybe kell vennünk a történeteket, mint tanácsot a jövőre nézve, hogy miképpen járjunk el. Méltóztassanak nekem elhinni, hogy nemcsak horvát, nemcsak magyar, de igazán közös és egybeforrt érdek az, hogy mi békében és szeretetben éljünk egymással. *(Úgy van! Úgy van a szélsőbaloldalon.)*

Midőn azt az álláspontot foglaltam el, hogy az 1868: XXX. tc.-nek a jogalapján akarok megállani, hangsúlyozom, hogy igenis, de a magyar törvény alapján, mert már előbbi felszólalásomban, midőn az államadósságokról szóltam, a törvények közötti eltérésekről beszélve hivatkoztam arra, hogy a magyar és horvát kiegyezési törvények között különbség van, mert azokat az államjogi kifejezéseket, amelyek a horvát törvénybe bevették, ellentétben állóknak tartom azon államjogi viszonytal és helyzettel, amelyet az 1868: évi XXX. tc. alapján megalkottunk, de amelynek fenntartásához egész készséggel hozzájárulunk. Mielőtt megkísérelném ismereteim alapján, hogy lehetőleg röviden, de mégis megérthetőleg kimutassam azt, hogy micsoda okok és viszonyok játszódnak

tak abban közre, hogy most Magyarország és Horvátország közt az a viszony van, amelyet kedvőnek senki sem tarthat, engedje meg nekem a t. képviselőház, ha legelőször egy kijelentést akarok tenni, és pedig azért, nehogy akár engemet, akár ezt a pártot, amelynek nevében beszélek, egy percig is félreértsék. (*Halljuk! Halljuk!*) Ezeket a kijelentéseket méltóztassanak tudomásul venni úgy, mint ennek a pártnak programját, amelyhez ragaszkodunk, azt becsületesen beváltani akarjuk, de viszont kijelentjük, hogy attól eltérni semmiféle viszonyok között, senkinek kedvéért hajlandók nem vagyunk. Mi Horvát—Szlavonországot Magyarország elválaszthatatlan és integráns részének tartjuk; azért, aki bolygatni akarja, az a mi ellenségünk. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Belkormányzati életüket megerősíteni kívánjuk, mert az a hitünk, hogy az ő erősségük a magyar állam erőssége. Az anyagi eszközöket meg akarjuk adni arra, hogy nemzetiségi egyéniségünket fenntartsák és megerősítsék, de csak akkor és úgy, ha ugyanakkor egyúttal munkatársunkká válnak a magyar eszme ápolásában és megerősítésében. (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

És most kijelentjük, hogy ezen igazi szeretet és — mondjuk nyíltan — politikai bölcsességgel megkonstruált program mellett nem fogjuk túrni, és nem hagyunk megtorlás nélkül semmi olyant, ami a mi nagy eszméinktől, nagy törekvéseinktől, a magyar állameszmétől csak egy hajszálnyira is eltér. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Mi mindig ezt a nagy célt tartjuk szem előtt, amelyet mint alap gondolatot akartunk az 1868-i törvényben megalkotni, hogy az egységes magyar államban mint a magyar állam ereje, a horvát nemzet saját nemzeti egyéniségét kifejthesse, boldogan élhessen, és szabadságát élvezhesse.

Most már engedje meg a t. ház, hogy bizonyos mértékben rátérjek arra, hogy mi idézte elő azt a sajnos viszonyt, amely most megvan, amit tagadni nem lehet. Kovácsévics István t. képviselő úr igazán elismerésre méltó őszinteséggel beismerte a múltkor, hogy a 70-es évekig a köznéptől túlnyomó része a magyar nemzet iránt barátságos érzelmekkel viseltetett, most pedig megfordult a dolog: iskola, egyház, szószék, püspöki pásztorlevelek, sajtó stb. megtették a magukét. Azt hiszem, t. ház, hogy nagyon jól meggondolta Kovácsévics István t. képviselőtársunk szavait, amikor azt mondta, és feltűnt mindenkinek, hogy a ragaszkodást, amely megvolt, csak a köznépre akarta érteni, és annak is csak egy részére. Tökéletesen helyesen, tökéletesen igazságosan járt el, mert kevesek kivételével — hangsúlyozom a kivételt — a horvát intelligencia a maga egészében, fájdalom, nem volt barátunk, és ma sem az. (*Igaz! a szélsőbaloldalon.*)

Hiszen, hogy egyéb példát ne hozzak fel, csak azt hozom fel, hogy itt élnek köztünk, tudják, hogy a magyar államhoz vannak fűzve, attól elválasztani magukat mi sem engedjük, ha józanul gondolkodznak, saját érdekükben ők sem fogják ezt akarni, de a nyelvünket mégsem akarják megtanulni. Hiszen az itt levő képviselő urak közt alig van, aki érdemesnek tartotta volna a magyar nyelvet megtanulni. A horvát politikusokat 1868-ban a kiegyezési törvény megalkotásánál nem a magyar barátság vezette — azt hiszem, rá lehet erre mutatni és bizonyítani is lehet —, de vezette az, hogy alapot teremtenek, amelynek alapján további politikai koncessziókat nyerhetnek, és hogy aztán esetleg külön tendenciákat érvényesíthessenek.

Nézzük csak, mit mond az 1868: XXX. tc. Fenntartja az állami közösséget a maga egészében, kimondja azt, hogy Horvát—Szlavonországok municipiális jogokkal felruházott része Magyarországnak, és kimondja továbbá, hogy mind törvényhozás, mind kormányzás tekintetében minden közös, ami külön autonóm jogkörbe utalva nincs. Nem akarom felsorolni a többi tételeket, amelyek a törvényben vannak, mert mostani felszólalásomban különösen csak ezekre akarok némelyekben hivatkozni.

Mi volt ennek a törvénynek értelme, és miként lehetett azt nekünk magyarázni? Csak úgy, hogy az egységes államnak egy része külön jogokkal ruházott fel. A kiegyezés után néhány évig nem is történtek nyilvános felszólalások ez ellen. Rauch bánága alatt egészen magyarbaráti érzelmekkel találkozunk, noha már akkor is volt oly ellenzéke a bának, emlékezzünk vissza, amelynek hívei már akkor igyekeztek minden irányban tágítani az 1868: XXX. t.c.-ben megállapított jogokat. De csak látszólagos volt a barátság, mert titokban folyt az izgatás. Hiszen az 1872-i

események rövid négy év után ezt bebizonyították, de bebizonyították az akkori események egyúttal azt is, hogy a nagy horvát álom, amely ott a kedélyeket izgatta, nemcsak a Starcsevics tulajdona, de igenis a horvát nemzet nagy részében, az intelligenciában is megvan, és mindinkább erősödik.

Igaz, hogy mi is hibásak voltunk, mert akkor, midőn ezeket a tapasztalatokat tettük, a magyar kormány egy olyan bánt bízott ott meg, akiről tudjuk, hogy ennek a nagy horvát álomnak egész mértékig híve volt, Mazuranicsot, és mindinkább szabad teret engedtünk, és az a nagy horvát álom, amely pedig homlokegyenest ellentétben van a magyar állameszmével, folyton szélesebb teret foglalt el. Eggyel legyünk tisztában: hogy a nagy horvát álom, akárhogy magyarázzák ott a túloldalon, merőben ellentétben áll a magyar állameszmével. Aki a horvát álmokat lelkében hordja, az Magyarországnak csak ellensége lehet (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), azzal Magyarország csak mint ellenséggel szállhat szembe.

Hiszen nézzük, hogy maguk a horvát urak is így konstruálják ezt a nagy horvát államot? Azt mondják, hogy ez a horvát állam a régi horvát királyság visszaállítása volna, amely a mostani Horvátországon kívül Dalmáciát, Boszniát, Isztriát és a Muraközt is magában foglalná és így képes volna saját elhatározását a délszláv ügyekben érvényesíteni.

Miért hozom ezt fel? Azért, mert ha ez a horvát álom megvan, természetes dolog, hogy azok, akik erre törekszenek, bennünket csak gyűlölhettek, mert mi ezen horvát álomnak a magunk törekvéseivel, államunk egész erejével ellenállunk és ellenállani mindig készek vagyunk. De úgy igyekeznek néha a a dolgot feltüntetni, mintha az irántunk való ellenszenv nem amiatt volna, mert mi a nagy horvát állammal ellentétben álló magyar állameszmét tartjuk szem előtt, hanem azért, mert talán bizonyos mértékig az ő jogosult igényeiket nem elégítettük ki. De erre egy eklatáns példát hozok fel cáfolatul. Ott laknak Horvátország területén a velük egy nyelvet beszélő szerbek, és ezekkel szemben éppoly gyűlölettel viseltetnek, mint velünk szemben, de nem vallási okokból, amint azt magyarázni akarják, hanem azért, mert ezeknek is megvan a maguk nagy szerb álmuk egy Nagy-Szerbiáról, amely ugyanazt a területet foglalná magában, mint a nagy horvát állam, csakhogy kiegészítve Szerbiával és Montenegróval. Vallási tekintetek ott — hiszen Kovácsevics képviselőtársam mondotta már — nem sokat számítanak a szenvedéllyel szemben, mert hiszen tudjuk, hogy bármilyen vallások is, bármennyire ragaszkodnak is a katolikus valláshoz, azért az 1883-i események alkalmával Szent István szobrát képesek voltak templomukból kidobni, mert magyar volt.

T. képviselőház! Tudom, hogy sokan vannak itt most a képviselőházban jelen, akiknek ez a kérdés talán unalmas. (*Halljuk! Halljuk!*) Méltóztassanak azonban elhinni, nem egyéni passziómat követtem ezúttal, sőt továbbmegyek, a hiúság sem vezet arra, hogy itt a képviselőház előtt beszéljek, mert hiszen ez nekem terhes feladat. De mert egyszer ez a kérdés felvetett itt e napokban, és mert nekünk nem szabad azt megengednünk, hogy Horvát—Szlavonországnak csak egy lakosa is félreértse a mi törekvéseinket, és mert különösen ez a párt súlyt fektet arra, hogy az ő politikai belátását itt mindenki tudja appreciálni vagy akár megtámadni: azért bízott meg engem, hogy kellő nyíltsággal és kimerítőleg tárgyaljam ezt a kérdést. (*Általános helyeslés.*) Azt hiszem, hogy amit eddig elmondtam, abból ellenzéki velleitások nem tűntek ki, hanem tisztán a magyar állam iránti szeretet és az a törekvés, hogy a félreértéseket kikerüljük. Mert igenis, elismerem, hogy sokszor megtörténhetett velem is, másokkal is, hogy egyes, esetleges helytelen cselekedet bennünket indulatra ragadt, és a kifejezésekben erősebbek voltunk, mint kellő megfontolás után lehetünk volna, de éppen azért állott elő annak szüksége, hogy a párt részéről egész határozottan kimutassam, hogy mi az a politikai tendencia, amely bennünket ebben a kérdésben vezet, és azt hiszem, ezzel nemcsak a pártnak, de talán az országnak és az országgyűlés minden pártjának szolgálatot teszek. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

T. képviselőház! Én azt az álláspontot állítottam fel, hogy a horvát intelligencia — tisztelet a kivételeknek, mert igenis vannak — nagy részben olyan tendenciáktól van áthatva, amelyeket mi nemcsak el nem fogadunk, hanem megtűrni sem vagyunk hajlandók.

Nézzük mindjárt a tényeket, hogy azokkal számolhassunk! Az első alkalom volt a kiegyezés után, mikor szükséges volt, hogy a horvátok és magyarok egymást újból megérteni igyekezzenek, 1872-ben, amikor a trónbeszéd megadta az alkalmat, hogy nyilatkozatok történjenek, mert úgy magyar, mint horvát részről küldöttések is választottak. 1872 novemberében találkozunk az első hivatalos aktájával Horvát—Szlavonországok küldöttségeinek. Itt meg kell jegyezmem, csak azért, hogy lássuk, mennyire szeretnek bennünket, hogy a magyar nyelvet annyira kerülték, hogy inkább német nyelven adták be a nuncium másolatát, csakhogy a magyarnak még nyoma se legyen. Ebben az aktában az első kérdés, amelyet fölvetnek, az első követelés, amelyet támasztanak — ti. egy törvénytervezetet nyújtottak be — az, hogy Horvátország címét módosítani kell, legyen a cím „Dalmácia—Horvátország és Szlavonia mint egy államjogi egész, dalmát—horvát és szlapon királyság”. Hát ez nem megtagadása volt-e annak az államjogi viszonyoknak, amelyet az 1868: XXX. tc.-ben megalkottunk?

Második kívánságuk volt 1872-ben, hogy az ország[os] autonómia körébe eső ügyek legfőbb igazgatását közös, tehát a magyar kormánytól független kormány vezesse. Ez a követelés a magyar állam egységének eszméjével összefér, vagy össze lehet azt vele egyeztetni?

Azt mondják harmadszor, hogy a báni cím legyen ezentúl egészen más, mint eddig volt, ti. „Horvát—Szlavon—Dalmát-országnak miniszterbánja”, hogy valahogy senki se higgye, hogy összefüggésben van a magyar állam kormányával. Sőt továbbmentek, és azt mondták, hogy a bánt ezentúl ne a magyar miniszterelnök ellenjegyzésével nevezzék ki, hanem csak nevezzék ki. Követelték továbbá, hogy külön ítélőszék állíttassék fel, amely Magyarország és Horvátország között, mintha két külön államról lenne szó, a vitás kérdésekben döntsön, és felváltva hol Zágrábban, hol Budapesten ülésezzen, követelték már akkor, hogy a közös törvények keresztülvitelére az autonóm kormány ne legyen csak kivételes esetekben kötelezhető stb.

Nem akarom folytatni (*Halljuk! Halljuk!*), pedig még sok hasonló kikötést tettek, hanem csak mint érdekesre akarok rámutatni arra, hogy ilyen államjogi követelések mellett nem feledkeztek meg az anyagiakról sem, azt mondták, hogy elfogadják ugyan, mert kénytelenek voltak vele, a közös államadósság tételét, de ebből rájuk csak 20 millió essék, de úgy, hogy abban is a fizetésben Magyarország egyformán participáljon.

De még tovább megyek, hogy jobban lássunk. Az 1868: XXX. tc.-ben ott volt az átalányrendszer, mely szerint Magyarország határozta meg, hogy egy részének beligazgatására mennyi költség elégséges, amelyet akkor 2 200 000 Ft-ban állapított meg. Azt megtámadták azzal, hogy az sérti a horvát nemzeti méltóságot, önérzetet, hogy haladásra való nép egyáltalán nem tűrheti, hogy ilyen penzió-féléből tengődjék. Akkor megkezdték a mostanáig folyó követeléseket, hogy ti. ok pénzügyi szempontból önállósíttassanak. Ez történt négy év után akkor, mikor a kiegyezést megkötötték, és akkor ebben a nunciumban egyszerűen kimondták és szemünkbe vágták, hogy Magyarország különben a közösségből sokkal több anyagi hasznot merít, mint amennyit a közösség megér. Ha az 1872. évi követeléseknek előadott ezen összege nem elég annak bizonyítására, hogy bennünket az 1868: XXX. tc. megalkotásánál a testvéri szeretet és bizalom vezetett, és hogy ugyanott akkor más tendencia volt az irányadó, akkor bővebb bizonyítékot felhozni egyáltalában nem lehet. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) De ahelyett, hogy a magyar állam, amint kötelessége lett volna, ezeket a tendenciákat csírájában igyekezett volna elfojtani, amint azt tenni ma is kötelességünk, egyszerűen az engedékenység terére lépett, az átalányrendszert egyszerűen elejtette, nehogy az a horvát nemzet önérzetét sértse. Igaz, hogy a többi politikai követeléseket nem teljesítette az ország, de már megkezdte annak a bolygatását is, mert a nagyzási hóbortnak bizonyos mértékig tápot adott azzal, hogy kimondta, hogy a bán felterjesztéseit nem bírálhatja felül a magyar kormány, hanem köteles azokat Ófelségéhez egyszerűen felterjesztelni, csak az a joga van meg, hogy ha akarja, külön megjegyzést tehet hozzá. Tehát akkor egy bizonyos mértékig az állam egységének nagy eszméje ellen vétkezett, mert ez az állam egységével össze nem egyeztethető. Hogy tehát az összetartozandóságnak érzete a mi részünkről őszinte volt, ott azonban nem volt őszinte és valódi, az már az általam most felhozott tények által is, fájdalom, fényesen bizonyítva van. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Egyet még meg kell említenem, t. képviselőház! (*Halljuk! a szélsőbaloldalon.*) Azt mondtam az előbb, hogy igaz az, hogy ezekből a követelésekből nem teljesítettünk semmit, és most nagyon hivatkoznak Horvátország részéről arra, hogy a legutóbbi két kiegyezési tárgyalás alatt ezek a politikai követelések nem fordultak elő. Igaz, hogy ezt én már a regnikoláris bizottságban is felemlítettem, azonban ne méltóztassék elfelejteni, hogy akkor, mikor ezektől látszólag visszaléptek, nem léptek vissza véglegesen, hanem azt mondták, tessék megnézni az 1872. évi üzeneteket, hogy követeléseiket eljeltették ugyan, de csak azért, mert visszautasították, és mert félték, hogy a pénzügyi kiegyezést ezzel megghiúsítják; arról tehát se nem mondtak, csak nem tartják elérkezettnek az időt, hogy ezekkel a követelésekkel a magyar állam elé lépjenek.

1879-ben volt a második kiegyezés köztünk és Horvátország között. Akkor újból kezdtek a politikai és pénzügyi tekintetekben való követeléseket. Kijelentették, hogy a pénzügy és közlekedés az autonóm kormányra ruháztassék, és azonkívül egy sereg követeléssel léptek fel arra nézve, hogy micsoda anyagi dotációkat követeljenek. Ekkor volt először a határőrvidékről szó, dohány- és lottójövedelméről, a vasúti szállításról stb. Ezeket most nem akarom részletezni, mert ezúttal én nem pénzügyi szempontból akarom a kérdést megvilágítani, sőt kijelentem, hogy ha azok a politikai erősségek meglesznek, amelyekre törekszem, a legmesszebb menő határig elmegyek abban a tekintetben, hogy Horvátország pénzügyi követelései kielégíttessenek, mert az igazság és méltányosság előtt készséggel meghajlom. De csak akkor számítsanak úgy e párt, mint az egész ország ez irányú jóakarátára, hogyha más irányban teljesen meggyőződünk arról, hogy a magyar állameszmének őszinte, odaadó híveivé válnak. (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

T. képviselőház! Az első két kiegyezés alkalmával olyan eljárást követett Magyarország, hogy mindenki azt hitte, hogy ha van is ellenszenv egyiknél vagy másiknál, de látva a testvéri szeretetet és jóakaratot, talán mégis meg fogjuk nyerni a horvátokat. És mi történt? Emlékezzünk csak vissza: nemsokára . . . (*Zaj jobbfelől a karzaton. Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (c s e n g e t): Csendet kérek az újságírói karzaton, mert különben kénytelen leszek kiűritetni!

Komjáthy Béla: . . . méltóztatnak tudni, 1883-ban, amikor a magyar állam egy részében a magyar állam jelvényeit kitűzték, s azon külön részében levő autonóm jogok teljes épségében és tiszteletben tartása mellett a magyar állam nyelvét is használatba vették, erre Zágrábban, Zagoriában és a báni határőrvidéken mindjárt kitört a lázadás. A szeretetnek volt-e ez vajon a jele? Vajon nem azt mutatja-e ez, amit az előbb mondtam, hogy míg mi őszinteséggel elfogadtuk az 1868: XXX. tc.-ben azt az alapgondolatot, hogy érzelemben és szeretetben magunkhoz csatoljuk horvát testvéreinket, addig őket egészen más tendencia vezette? Tehát a lázadás kiütött, pedig azt hiszem, hogy senki sem állíthatja, hogy a magyar kormány törvényteleniséget követett volna el, sőt ellenkezőleg, ha hiba van, a kormány eljárásában volt a hiba, hogy a kiegyezéstől egészen idáig várakozott azzal, hogy a magyar államnak ezt a jogát érvényesítse és láthatóvá tegye . . .

Tudjuk, hogy akkor a horvátok Őfelségéhez folyamodtak aziránt, hogy egy küldöttséget küldjön ki mindkét országgyűlés, hogy a létező bajokat megorvosolja és megbeszélje. Érdekes, hogy ha beletekintünk az akkori tárgyalásokba, hogy mi történt akkor, és mit mondtak a horvát küldöttség tagjai. Ez 1886-ban történt, mikor az első nunciumukat beadták. Érdekes ez azért, mert újabb tanúbizonysága annak, hogy hogyan gondolkoznak. Azt mondják, hogy (o l v a s s a): „Ez a lázadás, amely a magyar címer és felírás ellen volt, a nemzeti követelések gyors és váratlan kitörése, s amaz államjogi viszony ellen látszik irányulni, mely Magyarország és Horvátország között fennáll.” Ezt Horvát—Szlavon—Dalmátországok küldöttsége mondta. Azt hiszem, ez nyílt proklamálása annak, hogy azon szövetséghez való ragaszkodást, amelyet mi fenn akarunk tartani ők nem respektálják. Azt mondják továbbá, hogy Horvátország és összes pártjainak egyhangú véleménye az, miszerint a magyar állam címereinek és jelvényeinek használata törvényellenes. Az egységes magyar állam területét képező egy résznek polgárai azt mondják, hogy az egységes magyar állam nyelvének, címérének használata törvénybe ütközik, holott nekünk senki sem tudja szemünkre vetni, hogy ne respektáltuk volna a horvátok külön jogait és törvényeit, de akkor, amidőn az állam egy részének jogokat adunk: — és azt

mondom, hogy helyesen tesszük, ezt az állítást is elfogadom — sohasem mondhatunk le az egységes magyar állam jogairól, mert amely percben a nemzet e jogokról lemond, önmagát öli meg. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) De kimondta azt is az a küldöttség az 1883-i események után, hogy az összhangzás hiánya Magyarország és Horvátország között kétségtelen.

T. ház! Ismerjük el egész őszintén és nyíltan, hogy Horvátországra szükségünk van. Azt hiszem, hogy a horvátok is elismerik, hogy szükségük van Magyarországra. De ha ezt a két szükséget elismerjük és összehasonlítjuk, akkor mi mint a nagyobb erőt képviselő anyaország, igenis követeljük, hogy vagy elismerjék az összetartozandóságot, vagy erővel fogjuk erre rákényszeríteni a horvátokat. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Hiszen annyira mentek akkor a horvát küldöttek, hogy még azt is kimondták, hogy Horvátország saját biztonságára nem ad elegendő biztosítékot; érdekei kifejesztésére nem ad elegendő tért; hogy az a törvény voltaképpen nem is törvény. És, t. ház, magyar részről, ahelyett, hogy az állam az ilyen követelésekkel szemben egész erejével lépett volna fel, és megmutatta volna, hogy ezt nem tűri, és nem engedi, mi történt? Igaz, hogy határozat ekkor nem hozatott, mert nem tudtak megegyezésre jutni, de eltúrta a magyar állam, hogy a letépett és megbecstelenített címerek ugyanazon állapotban maradjanak meg továbbra is, amelybe jutottak.

De, t. ház, ezenkívül más kívánságokkal is álltak elő; az előbbieket tulajdonképpen csak megjegyzések voltak. Bocsánatot kérek a hosszadalmasságért, de a végeredmény megállapíthatósága céljából szükséges ezeket reaszumálnom. (*Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.*) Azt mondták ki akkor, hogy követelik, hogy a magyar állam kormánya horvát ügyekben csak az autonóm kormánnyal egyetértőleg járhasson el. Itt a lehetséges-e eklatánsabb kifejezése a függetlenségi törekvésnek? Nem az 1868: XXX. tc. elszakításának egyik kezdete volt-e az? Követelték, horvát osztályok állittassanak fel; hogy semmiféle horvát ügyet azok meghallgatása nélkül a kormány el ne intézhessen; követelték, hogy az állami számszékhez, a közigazgatási bírósághoz oly tagokat is neveztesse ki, akik Horvátország nevében és megbízásából járjanak el. Nagyon természetesnek találták, hogy a nemzetközi szerződések alapjául szolgáló javaslatok ezentúl csak a bánnal egyetértőleg legyenek megállapíthatók.

Nessi Pál: Nagyon szerények!

Komjáthy Béla: T. ház! Nem sorolom fel valamennyit, mert számtalan ilyen követelést állítottak fel, csak azt említem meg, hogy követelték, hogy Horvát—Szlavonország területén, tehát az egységes magyar állam egyik részében, a magyar nyelv üldözött legyen: ki legyen zárva mindenünnen, és egyáltalában ne legyen használható sem a postá[nál] és távirtdánál, sem az összes autonóm és közhivatalokban.

Nessi Pál: Lassankint keresztül is viszik!

Komjáthy Béla: Mi ezekből a tanulság? Azt hiszem, ezekből nem lehet más tanulságot levonni, mint azt, hogy az összetartozandóság, az a testvéri szeretet, amely bennünket igazán vezet, horvát tesvéreinkben feltalálható nem volt. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Azt hiszem, hogy szükségem volt ezekre rámutatnom, és pedig azért, mert be akartam bizonyítani, hogy a magyaroknak igaz szeretetét, ragaszkodását a horvát nemzet — egyesek kivételével — nem viszonozza, és erre még nem is akar rátérni.

Ezeket a tényeket konstatálva — hogy már közzetudom felszólalásom befejezéséhez — (*Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.*), megint visszatérek Kovácvics képviselő úrnak egy kijelentésére. Nevezetesen ő azt mondja — és ezzel igazán nagy szolgálatot tett, mert eddig, ha valamit felhoztunk a horvátok ellen, mindig azt mondták, hogy ez csak olyan ellenzéki ötlesterű kifogás, de most hallottuk egy horvát képviselőnek a mondását: — a mostani nemzedékre Horvátországban nem kell számítani (*Egy hang a szélsőbaloldalon: Szépen vagyunk!*) azért, mert ez már úgy van felnevelve, hanem azon kell fáradozni, hogy új nemzedéket nevelhessünk fel. Itt 1868-tól mennyi idő telt el? Mennyi jóságával élt a magyar nemzetnek Horvát—Szlavonország? Láthatja a tendenciát, hogy ki akarjuk elégíteni minden jogos követelésüket, és mindennek az eredménye és vége az, hogy egy horvát képviselő azt mondja, hogy a mai nemzedékre magyar szempontból egyáltalán véve még csak számítani sem lehet.

Nessi Pál: És ki felelős azért a generációért, hogy így nevelték?

Komjáthy Béla: Én azt hiszem, hogy ezekért a tényekért, amelyeket tapasztalunk, vádolni lehet az eddigi kormányokat, úgy a magyar, mint az ottani autonóm kormányokat is, és talán lehet vádolni azokat az urakat, akik ottan a legfőbb hatalmat gyakorolják (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon*), és nem igyekeztek Horvátország ügyeit helyes irányba terelni. Ha ezek a dolgok így allnak, mint Kovácsévics képviselő úr mondta, ezt a helyzetet így tovább tűnni nem szabad, és nem lehet, ezen változtatni kell. (*Úgy van! balfelől.*) És csak ismételtlen jelenthetem azt ki, hogy azt hiszem, hogy nemcsak a többség, hanem az országgyűlésnek minden pártja igenis testvéri szeretettel, igazsággal és méltányossággal akarja a kérdést megoldani (*Úgy van! balfelől.*), de egyúttal nem tartózkodom annak a kijelentésétől, hogy amennyiben ez az összefüggés kell hogy állandó és belső legyen, ha kell, még autokrata módon is meg kell Horvátországot törni, hogy összetartozzék velünk, és ezt ne csak kövesse, hanem ezt lelkében is érezze; erre rá kell kényszeríteni. (*Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Azt kérde itt előbb az egyik t. barátom, Nessi Pál, hogy ki ezért a felelős? Hát én azt mondom, hogy ezért felelősek az eddigi kormányok, és engedje meg nekem a jelenlevő igen t. Ófelsége melletti miniszter, ha azt mondom, hogy abból a felelősségből egy rész órá is esik . . .

Nessi Pál: Oroszlánrészt!

Komjáthy Béla: . . . mert hogy igaza volt Kovácsévics képviselő úrnak, hogy erre a nemzedékre már nem számíthatunk, annak egy nagy bizonyítéka az, hogy még a többség is, mikor a maga feliratát megcsinálta, és az országgyűlés elé terjesztette, feliratában a horvát kérdésből csak annyit vett be, hogy kezd már terjedni az összetartozóság érzete, pedig 30 esztendőn keresztül a hatalmat mindig a kezében tartotta. Felelőssége van a t. miniszter úrnak, a volt horvát bánnak, és én egész nyíltan kimondom, hogy távol van tőlem, mintha én kétségbe akarnám vonni az ő jóakarátát, hazafiságát és a magyarok iránti szeretetét és odaadását, sőt elismerem, hogy ő minden igyekezetét oda fordítja, hogy ezt megtegye, hanem én még hozzáteszem, hogy a politikai életben nem a jóakarát, nem a törekvés az, ami cinozurája a bíráltnak, hanem rendesen az eredmény, márpedig az eredményeket a t. miniszterelnök úrtól számon kérni nem tudom, ha igaz — aminthogy igaz —, hogy a mai nemzedékre Horvátországban nem számíthatunk, rámutathatunk arra, hogy ez a nemzedék, amelyre nem számíthatunk, a miniszter úr bánága alatt nőtt fel és erősödött meg.

Nézzük különben, hogy miféle okok szolgáltak arra, hogy a helyzet ma olyan, mint éppen gr. Hédervárynak bánága alatt. Én elismerem, hogy mikor ő bán lett, nehéz viszonyok között került Horvát—Szlavonországba. Az 1883-i lázadás után a kivételes állapotok akkor szűnván meg, természetes dolog, hogy ott minden irányban elégtelenség volt. Talált ottan akkor ellenzéklet, ha jól emlékszem, három ellenzéklet is a horvát bán. Az egyik volt a Sztarcevic-féle párt, amely a nagy horvát álmokat nyíltan hirdette, ott volt a másik, a nemzeti függetlenségi párt, amely magyar, horvát és osztrák trializmust akart volna, és volt a centrupárt, amely látszólag a kiegyezés mellett volt, de tényleg ellene küzdött. Első feladata volt a horvát bánnak, és ezt az eszmét nem lehet perhorreszkálni, hogy olyan pártalakulást idézzon elő, hogy annak alapján ő magyar szempontból tudjon kormányzatot vezetni. Ez meg is történt. De már engedelmet kérek, a magyarok iránti szeretetnek felébresztésére azt mégsem tudom helyesnek tartani, mikor olyan választások történtek, amelyeket sokkal inkább kinevezésnek lehetett volna nevezni. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) Többségre jutott ugyanakkor az a párt, amelyre a kormányzatát bázisozta a t. miniszter úr, de azért az ottani nemzeti követeléseknek is tért engedett, és azokkal megalkudni igyekezett. Erre csak egy példát hozok fel. Nem azt, amit már itten felhoztak a képviselőházban, hogy aki 25 évig tanított a magyar állameszme ellen, párthive volt a t. bán úrnak, s ma is ott van, sőt amint értesültem — nagyon szeretném, ha megcáfolná —, egy ízben csak a minisztertanács éberségén akadt meg az, hogy az igazságügyi osztály főnökévé nem nevezték ki azt az urat, aki a katedrán 25 évig a magyar állameszme ellen izgatott, tanított.¹ Apródonként az volt a vége, hogy a papi kinevezéseknél, az autonóm kormányzatnál és minden irányban mindinkább szaporodtak azok az

¹ Pliveriéc.

elemek, amelyek a magyar állameszmének titkos, és ha kellett, bevallott ellenségei voltak. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*) A t. miniszter úr, az akkori bán, a látszatot akarta megteremteni. Ezt lehetett is, mert hiszen olyan szabályok hozattak be — méltóztatnak rá emlékezni —, hogy ha mi a Horvát—Szlavonországok országgyűlésének tudósításaiból merítettük a képet arra, hogy mint állanak a viszonyok, akkor nem láthattuk azt, ami következett az ő bánága alatt. Miért? Mert olyan házzabályok voltak érvényben az ő bánága alatt az ottani országgyűlésen, hogy ott nem lehetett elmondani azt, amit valaki akart, mert ott a klotúr megvolt, és ha három napig tartott a vita, akkor beszüntethették. Olyan joga volt az elnöknek, hogy 60 napra is kizárhatott egy-egy képviselőt. Egy szóval: mindaz, amit a t. miniszter úr csinált, egyáltalában véve nem volt alkalmas arra, hogy a magyar nemzet iránti szeretetet felkeltse. Meg is járta vele, mert 1895-ben, midőn a király Ófelsége ott járt, a király jelenlétében történtek azok a sajnós események, amelyek bebizonyították, hogy ott a magyar nemzet iránt híveket egyáltalában véve nem nevelt a t. miniszter úr, a volt bán. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Ennek az elhibázott politikának, amelynek kifejtésére most nem akarok kiterjeszkedni, eredménye az, hogy a Sztarcevic-féle, a Strossmayer-féle felfogás annyira be van oltva a mai nemzedékbe, hogy arra, amint Kovácevics István t. képviselő úr egészen őszintén megmondotta, nekünk számitanunk nem lehet. (*Igaz! a szélsőbaloldalon.*) . . .

Ezen a helyzeten azonban, t. ház, nekünk segíteni kell. Hosszas jegyzeteket készíttettem arról, hogy gr. Khuen-Héderváry úr bánága alatt — a jóindulatot és jóakaratot kétségbe nem vonva — számos jelét mutathattam meg annak, hogy az ő eljárása növelte azt a bajt. De hát most már ezt hiába hozom fel; ezzel a bajon nem segítünk. Gondolkoznunk kell azonban azon, hogy a segítségnek az útját miképpen találhatjuk meg?

Kovácevics István t. képviselő úr azt mondja, hogy a helyzetet csak úgy tudná megváltoztatni, ha új nemzedéket nevelünk fel. De hosszú időre terjed, amíg ezt az új nemzedéket fel lehet nevelni. Addig pedig az a nemzedék, amely most ellenünk van, azt a munkáját, amelyet a magyar állameszme ellen végez, továbbfolytathatja. (*Igaz! a szélsőbaloldalon.*) Pedig azt nekünk egyáltalában eltűnünk nem lehet.

De bocsássa meg nekem a képviselő úr, ha kérdem, hogy miképpen tudnók mi ezt az új nemzedéket felnevelni. Hiszen az 1868: XXX. tc. értelmében a vallás- és közoktatás szempontjából autonómiája van Horvát—Szlavonországnak. Hiszen a kinevezési joga Horvátországnak megvan. A tantervet a horvát autonóm kormány állapítja meg, a tankönyveket ő iratja meg. És nézze csak, éppen azoknak az egyházi és tanítótestületeknek tagjai, akik hivatva volnának az új nemzedék felnevelésére, mind szaturálva vannak azoktól az eszméktől, amelyeket a t. képviselő úr, aki ragaszkodik az egységes magyar államhoz, szintén perhorreszkál.

De azt mondja a t. képviselő úr, hogy a helyzet megváltoztatására nagyon jól hatna az is, ha autonóm költségekre vonatkozólag nem így, időről időre csinálnák meg a kiegyezéseket, hanem egyszer s mindenkorra tisztáznák a helyzetet, a beruházások terén a méltányosságot tekintetbe véve, Horvátország jogos kívánságait kielégítenék, és hogyha egyeseknek, akik nem hívei a magyar államnak, a magyar állam egyáltalán semmiféle előnyt nem adna és nem biztosítana. Ezeket mind aláírom. De ezekkel a horvát—szlavon testvérekben igazi testvériséget, a magyar állam iránt való ragaszkodást felkelteni és a jövőre biztosítani nem lehet. Éppen azért a t. képviselő úrnak egyetlen tétele ellen teszek kifogást, az ellen ugyanis, amikor azt mondja, hogy ejtsük el az autonóm költségeknél bizonyos időre való meghatározását, mert én egyedüli fegyvernek tartom ezt arra nézve, hogy az autonóm horvát kormányt, Horvátországot odakényszerítsük, hogy kötelességét a magyar állam irányában teljesítse. Mert amennyire készek vagyunk elmenni a legvégső határig, és igazán ki akarjuk elégíteni Horvátország minden jogos igényét, viszont kellő garanciát követelünk arra nézve, hogy ezek az anyagi áldozatok — amelyeket nem is akarok áldozatoknak nevezni, mert örömet hozom meg, ha a magyar állam érdekében hozom meg — nem fognak felhasználni a magyar állam egysége ellen, a magyar állam jövőjének és nagyságának megakadályozására. (*Igaz! a szélsőbaloldalon.*)

De nekünk, t. képviselőház, azon a bajon, amelyben vagyunk, segíteni kell. Ennek pedig egyedüli biztosítéka az, hogyha a magyar kormány olyan embereket állít mindig az autonóm kormány élére, akik lelkesülten, odaadással akarják a magyar állameszmét szolgálni, mert hitem és meggyőződésem szerint még az 1868: XXX. tc. alapján is nagyon sokat tehet a kormány.

Nézzük, hogy mik azok, amiket a kormány tehet az autonómiával szemben. Minden királyi kinevezés alá eső hivatalnoknak kinevezési jogát nem gyakorolhatja az autonóm kormány addig, míg az a magyar minisztertanácson keresztül nem megy. A magyar minisztertanácsnak tehát nem szabad beleegyeznie senkinek [az] alkalmazásába, aki a magyar államnak nem őszinte híve, és ezt nemcsak az igazság-, hanem a közoktatás- és vallásügy egész vonalán is kellő szigorral keresztül kell vinni. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Megvan a törvényhozása is bizonyos mértékben a horvát autonóm hatóságnak. De minthogy a király előzetes beleegyezése szükséges bármely törvényjavaslatnak a kormány által való előterjesztéséhez, és így kell, hogy az a minisztertanácson keresztül menjen, a minisztertanácsnak kellő óvatossággal, kellő odaadással kell azon működnie, hogy semmi olyan törvényt ne alkottassék, amely alapot teremthetne a magyar állam elleni erőnek gyűjtésére. (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Márpedig méltóztassék csak magára az állampolgárság ügyére visszatekinteni, hogy itt a magyar minisztertanácsban keresztülengedtek egy törvényt, amely az 1868: XXX. tc.-ben megalkotott államjogi viszonytal ellentétes intézkedést tartalmaz, és az egyszerűen mégis keresztülment. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

De ezeket még egyáltalában véve nem lehet keresztülvinni. Mindaddig, míg a horvát és a magyar társadalom között a közeledés meg nem történik, mindaddig, míg két széttagolt társadalom van, amelynek küiön iránya, külön tendenciája van, mindaddig egymás között a szeretetnek érzetét felkölteni alig lehetséges. Horvátországnak lakosai a magyar egységes állam területén összeköttetéseit, nemcsak kereskedelmi, de még tudományos összeköttetésciket is egyáltalában nem itt keresik, hanem ellenkező irányban, gyermekeiket nem itt neveltetik, és azokat olyan szellemben nevelik első perctől fogva, hogy mikor azok a közélet terére kilépnek, akkor nekik a magyar kultúra elsajátítása bizonyos nehézségekkel jár, és nem tudjuk őket felhasználni arra, hogy a közös érdek előmozdítása céljából munkatársainkká váljanak.

Magyarország geográfiai helyzete azt mondja, hogyha Horvát—Szlavonországnak meg is adjuk az egyéniség kifejlődésére szükséges erőket, hogyha biztosítottuk az autonómiát, de annak a magyar állam testéhez kell tartoznia elválaszthatatlanul. (*Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.*) Vagy jönnek hozzánk szeretettel, és akkor mi is szeretettel fogadjuk őket, vagy ideköltjük erőszakkal és fegyverrel (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*), mert Magyarországot nem engedhetjük az ő törekvéseiknek kiszolgáltatni, és nem engedhetjük Magyarországot jövőjét lehetetlenné tenni. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Ha egyszer Horvátországban meggyőződtek arról, hogy azt a kölcsönös összetartozandóságot biztosítani közös érdekünk, akkor keressük meg az alkalmat arra nézve, hogy az igazi szeretetet bensőbbé és állandóbbá tegyük. De, mert nem akarják így a horvátok, azért mondtam el tapasztalataimat arra nézve, hogyan viselkedtek eddig, és hogy a jövő tekintetében sem számíthatunk jobb állapotokra, ha csak, amint utolsó megjegyzésemben említettem, nem tudjuk a társadalmi életet egymáshoz közelebbhozni.

Ezek után a kormányhoz fordulok, és azt mondom: mi nagyon sok ezeket meg milliókat költünk katonai célokra; higgye meg nekem a magyar kormány, hogy Horvátországban az idetartozandóságnak őszinte érzetét, ha kell, kényszerűséggel is felkölteni annyira kötelességünk, hogy az felér szinte egy hadjáratnak a költségeivel. Pedig annyi költséget nem kell erre szánni. Nem is kell attól visszariadni, hogy a társadalmi összeolvadásnak lehetőségét megkisértsük. Azért arra kérem a t. kormányt, méltóztassék a nemzeti áldozatkészség igénybevételével is lehetőleg odahatni, hogy a horvát ifjak nagy száma jöjjön Magyarországra akár állami segéllyel, és igyekezzen megtanulni a magyar nyelvet, megszeretni a magyar nemzet szabadságszeretétét, alkotmányhoz való ragaszkodását, viszont méltóztassék ugyancsak államsegéllyel odahatni, hogy magyar ifjak is menjenek Horvátországba, iskoláik egy részét esetleg ott végezzék, mindazonáltal anélkül, hogy az ártalmas

lenne. Így a kölcsönös összeköttetés, az érdekek összetalálkozása által a két ország, illetve az egységes nemzet polgárai közt képesek leszünk az igazi szeretetet és ragaszkodást felkölteni. *(Helyeslés.)* Higgyék el nekem a horvátok, hogy saját életük érdekében akkor cselekszenek jól, ha az én törekvésemet előmozdítani igyekeznek, mert minket sohasem vezetett más, mint hogy jól érezzék magukat az egységes magyar államban, amelyen kívül még az életet sem vagyunk hajlandók számukra megadni. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Én már most is kijelentem, most, mikor pártom nevében és megbízásából felszóltam, hogy mi készek vagyunk a legmesszebb menő határokig elmenni, hogy a horvátok minden jogos óhaját kielégítsük, hogy boldogságukat, jólétüket előmozdítsuk, de csak egy kikötéssel: legyenek munkatársaink a magyar állameszme szolgálatában. Ezeket tartottam szükségesnek elmondani. *(Élénk helyeslés és éljenzés a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Kíván valaki a tételhez szólni? *(Nem!)* Ha szólni senki sem kíván, a tanácskozást befejeztem nyilvánítom.

Gr. Khuen-Héderváry Károly, Őfelsége személye körüli miniszter: T. Képviselőház! *(Felkiáltások balfelől: Kovácvics kíván szólni! Felkiáltások jobbfelől: Már be van zárva a vita!)*

Ugron Gábor: Meg kell adni neki a jogot!

Elnök: Arról van szó, hogy az Őfelsége személyi körüli miniszter úr kíván nyilatkozni. Azután még mindig joga van Kovácvics képviselő úrnak személyes kérdésben szólni. A tanácskozást már befejeztük, a tárgyhoz tehát nem szólhat.

Gr. Khuen-Héderváry Károly, Őfelsége személye körüli miniszter: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Legyen szabad igen rövid szavakkal visszatérnem az előttem szólott t. képviselő úr felszólalására. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem akarok beszédének egész tartalmával foglalkozni, mert az egyrészt nagyon messze vezetne, másrészt érzem, hogy mostani helyzetemben tulajdonképpen furcsa volna, hogy felelősséget vállaljak — bár vállalom moraliter — erről a helyről azon tényekért, amelyeket mint horvát bán tettem. Mégis a történelmi igazságnak, hogy úgy mondjam, kidomborítására szükséges, hogy egyet-mást megjegyezsek, amelyekre, gondolom, a t. képviselő úr is szívesen veszi, ha figyelmét felhívom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Történelmi fejtegetéseiben a t. képviselő úr először is azon álláspontot jelölte meg, amelyet a horvát képviselők, illetőleg a horvát országgyűlés 1872-ben elfoglaltak, és amelyről igen helyesen mondta, hogy olyan kívánalmakkal állott elő akkor a horvát országgyűlés többsége, amelyek egyenesen ellentétben állottak az 1868-ban kötött egyezményvel, illetőleg az 1868: I. tc.-kel. Ez tökéletesen igaz, ez megfelel a történelmi igazságnak; csak azt szükséges még hozzátenni, hogy Magyarország kormánya természetesen nem volt hajlandó eleget tenni azon kívánalmaknak, amelyek az 1872. évi horvát programban ki lettek fejtve. 1873-ban elállott ugyan a horvát országgyűlés azon követelményektől, elfogadta pure et simple az 1868: évi I. tc.-ben lefektetett politikai elveket, és azok alapján lett azon revízió 1873-ban végrehajtva, amelynek az 1868-i törvény azon időben alávetett. Megjegyzem, hogy a tulajdonképpeni revízió mást nem is eredményezett, minthogy az 1868-i kiegyezés pénzügyi része más alapokra lett fektetve. Politikailag tehát nem mondható, hogy a magyar álláspont bármi tekintetben is rövidebbet szenvedett volna azon kevés paragrafusnak revíziója következtében, amely azon alkalommal szintén törvényvé vált. Ellenkezőleg, legalább azon tapasztalatok alapján, melyeket szerettem, mondhatom, hogy a horvát ellenzék részéről az akkori kormánypártnak mintegy szemére vetett az, hogy dacára annak, hogy 1872-ben olyan nagy horvát követelésekkel és önállósági igényekkel lépett fel, mégis 1873-ban olyan bizonyos politikai megszorításokat is engedett ezen revizionális törvénybe felvételni, amelyek horvát szempontból az ellenzék felfogása szerint Horvátországra nézve károsak lettek volna.

Ebből csak az bizonyosodik be, hogy a magyar állam és a magyar országgyűlés sohasem tett olyasvalamit, és nem is lehet ezt róla feltételezni, ami kárára lett volna azon egység eszméjének, amelyet az 1868-i törvény alapjául kívánt tenni a magyar országgyűlés. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Igaz, hogy 1879-ben nagyobb követelésekkel lépett fel az akkori horvát kormánypárt, azonban azoknak politikai része éppen nem érvényesült, és csak az elszámolás módjánál lett megint a pénzügyi rész bizonyos mértékig tekintetbe véve. Sajnos, hogy 1883-ban — és miután a t. képviselő úr

historice azon időbeli eseményekig is eljutott, erre is ki kell térnem — komoly összeütközés történt a politikai Magyarország és Horvátország közt, mert ekkor lehetne mondani, inkább egy belső elégtelenségnek már legmesszebb menő tulajdonképpeni jelei tüntek fel az országban. De mégis, ha historice akarjuk az egész dolgot tisztába hozni, nem kell elfelejtenünk, hogy csak akkor hajtatott végre a határörvidéknek Horvátországgal való egyesítése. Aki az akkori viszonyokat figyelemmel kísérté, jól tudja, hogy voltak igen erős faktorok, akiknek az egységesítés sehogy sem tetszett, s akik meg szerették volna azt gátolni, és hogy az akkori horvát ellenzék tulajdonképpen ezeknek tett szolgálatot tudtán kívül, amikor oda ragadtatta magát, hogy lázadásig menő tüntetéseket inszenált az egész országban.

Ez igen sajnós körülmény, de ez nem tüntethető fel úgy, mint egy önállóan gondolkozó, önmagával egészen tisztában levő nemzeti mozgalom, hanem ez külbefolyásoknak is igen nagy részben szármitható fel. (*Felkiáltások balfelől: Ez igaz!*) 1886-ban ezen zavargások következtében, miután egy és más oldalról kívánatos volt, hogy azon elégtelenségnek okai, amely Horvátországban megnyilvánult, elenyésztesse, és helyreállítsák az a jó viszony, amely kívánatos, hogy Magyarország és Horvátország között fennálljon: egy regnikoláris bizottság küldetett ki. Igaz az is, amit a t. képviselő úr előadni szíves volt, hogy a horvát regnikoláris bizottság munkálatában fordultak elő olyan kifejezések és követelmények, amelyek nem felelnek meg egészen az 1868: I. tc. alapelveinek; de ne feledjük, hogy mindazonáltal az a kiküldött regnikoláris bizottság semmi eredményt nem tudott felmutatni, s hogy dacára annak, hogy pozitív eredménnyel nem tudott visszatérni a horvát regnikoláris bizottság, ez politikai következményekkel nem járt.

Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy Horvátország többsége belátta azt, hogy azok a követelmények, amelyeket felállított volt akkori üzenetében, nem voltak helyénvalók, mert ha érezték volna azt, hogy azok helyénvalók, akkor bizonyára nem vették volna olyan nyugodtan a regnikoláris küldöttség eljárásának eredménytelenségét. Korántsem akarom vitatni vagy kétségbevonni, hogy Horvátországban és a horvát nemzet tagjai közt vannak olyanok, akiknek tendenciái messze elütnek azoktól, amelyeket a magyar nemzet történelmi és jogos kívánságai megkövetelhetnek, de ezt nem szabad rossz néven venni; előfordul ez mindenütt, a vélemények szabadsága ellen erőszakot alkalmazni nem lehet.

. . . Már voltam bátor felemlíteni, hogy Horvátország többsége, hosszú időn át volt alkalmam tapasztalni, legalább az utóbbi időkben nem adta jelét annak, hogy bármi tekintetben az 1868-ban alkotott törvényt megsérteni kívánná, és ha a képviselő úr azt mondja, hogy a többség kebelében is vannak olyanok, akiknek tendenciái ellenkeznek a magyar felfogással: lehet, hogy vannak, és lehet, hogy voltak, de ha közelebről ismerné annak a pártnak a tagjait a képviselő úr, ha alkalmá lett volna a dolgok mélyére hatolva velük eszmét cserélni, azt hiszem, ezt a véleményét megváltoztatta volna. Mondom, ha voltak olyanok, akikre egyenesen célzott a képviselő úr, nevezetesen az ottani kormánypárt egyik tagjára, akinek a tudomány terén más felfogása van, mint amilyen a magyar pozitív törvénnyel összevág — amit nem akarok kétségbevonni —, megnyugtathatom a t. képviselő urat, hogy soha szóba nem jött az illető képviselőnek politikai felelős állásban való alkalmazása, és azon 20 éven keresztül, ameddig én Horvátország élén állottam, az igazságügyi osztály élén mindig egy ember állott, és soha szóba nem jött annak helyettesítése.

Azt mondja a t. képviselő úr, hogy bizonyos rendszabályokkal és erőszakos fellépéssel azon jó viszony látszatát akartam volna fenntartani, amelynek fenn kellene állania Magyarország és Horvátország között. (*Halljuk! Halljuk!*) Bocsásson meg a képviselő úr, de azok az eredmények, amelyeket ő konstatálni szíves volt, ennek éppen az ellenkezőjét mutatják. (*Úgy van! jobbfelől.*) Ha én a látszat fenntartására törekedtem volna, akkor éppen azok a jelenségek, amelyekre ő most hivatkozott, talán nem nyilvánulhattak volna [meg]. De én éppen azt tartom, hogy abban a viszonyban, amely Magyarország és Horvátország közös érdekében van, nincs helye látszatnak, ott a valónak, az igazságnak kell uralkodnia, ott nem szabad semmit sem eltakarni, és azért én a magam részéről sem tartottam sohasem helyesnek az odavaló ellenzéki velleitásoknak útját vágni, és azok nyilvánulását lehetetlenné tenni. A választásokat illetőleg is mondhatom, hogy azok mindig úgy folytak le, hogy szabad tere

volt az ellenzéknek, hol nagyobb, hol kisebb mértékben. Ha ezzel szemben a t. képviselő úr a házsabályokat említi, igaz, azok szigorúak; de kérdés az, hogy mennyire lett azoknak szigora tényleg alkalmazva. Mondhatom, hogy ami éppen a klotúrt illeti, az 18 év alatt csak kétszer alkalmaztatott olyképp, hogy a vita három- vagy ötnapi tárgyalás után a házsabályok értelmében berekesztetett. Nem használtatott tehát az ki olyképpen, hogy az ellenvélemények kifejezésre ne juthattak volna. (*Úgy van! jobbfelől.*) . . .

Igen sajnálom, de a képviselő úr beszédének egész érvelését Kovácsévics képviselő úr egyik tételére alapította, ti. arra, hogy a mostani horvát nemzedékre számítani nem lehet. Én korábbi rövid felszólalásomban megmondtam már, hogy sajnálom, hogy a képviselő úr általánosította azokat a jelenségeket, amelyeket felemlített, de most még tovább megyek, és azt mondom: igen nagy hiba volna részünkről elfogadni azt a tételt, hogy a mai horvát nemzedékre számítani nem lehet. Mert ha megnyilvánulása sokszor nem éppen kedvező színben tűnik is fel előttünk, különösen annak legfiatalabb részénél, azért mégis bátran mondhatom, hogy a mai nemzedékre nemcsak kell, de lehet is számítani. Mondhatom, hogy idővel a mai nemzedék fiatalabb része bizonyára el fog jutni annak belátásához, aminek belátására eljutottak már az öregebbek, hogy a Magyar- és Horvátország közötti kapcsolat nemcsak Magyarországnak, hanem Horvátországnak is nagy előnyére van. (*Úgy van! a jobboldalon.*) Ezt ők be fogják látni, s ez okból azért az ifjúságért és azért a nemzedékért, amely azon időben növekedett, amidőn én voltam szerencsés ott az ügyek élén állhatni, bátran vállalom a felelősséget. Azt hiszem, hogy e tekintetben senki sem fog engem megcáfolni, hogy arra a nemzedékre igenis nemcsak kell, de lehet is számítani már csak azért, mert azt saját belátása is arra fogja indítani, hogy viszont miránk is számíton.

Ezt annyival inkább szeretném, mert nem osztozom a t. képviselő úrnak ama nézetében, amelyet ő programként állított fel, hogy ti. azon esetben, ha nem sikerülne úgy, amint ohajtandó, a szeretet útján és a szeretet eszközeivel megteremteni a magyar és horvát nemzet között az összetartozás érzetét, akkor nincs hátra egyéb, mint ezt az érzetet erőszakkal felkelteni. De azt hiszem, erőszakkal jó érzetet nem kelthetünk fel; mert szerintem — és azt hiszem, e nézetemmel a magyar históriára hivatkozhatom — egyedül és kizárólag a törvényes út az, amely biztosíthatja azon érdekeket (*Mozgás a szélsőbaloldalon.*), amelyeket a magyar parlamentnek igenis szem előtt kell tartania nemcsak a magyar nemzet, de bizonyára a vele államegységben és közösségben élő horvátok érdekében is. Ezeket kívántam elmondani. (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.*)

Elnök: Kovácsévics István képviselő úr személyes kérdésben kíván szólni.

Kovácsévics István: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Komjáthy Béla igen t. képviselő úr beszédének alapját azon kijelentésemre fektette, hogy a mostani horvát nemzedékre nem kell számítani, hanem arról kell gondoskodni, hogy újabb és jobb érzületű nemzedéket teremtsünk. Meglehet, hogy sokan nem osztják ezt a nézetemet. Különösen az Őfelsége személyi körüli miniszter úr önagyméltósága is azon nézeten van, hogy ezzel a mostani nemzedékkel is lehet eredményre jutni. Nagyon szerencsésnek fogom érezni magam, ha ez lehetséges lesz, de véleményem szerint a legfőbb súlyt arra kell fektetni, hogy már az iskolákban a gyermekeket zsenge koruktól kezdve politikailag is nevelhessük. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

A t. képviselő úr velem polemizálva azt mondja, hogy már az 1868: XXX. tc. megalkotásakor a horvátok alattomos módon kötötték meg az egyezményt; hogy érzelmük már akkor is más volt, hogy tehát nem voltak őszinték. Ez nem áll, mert az a párt, amely akkor az 1868: XXX. tc.-et a magyarokkal együtt megállapította, politikai tekintetben igenis őszinte és jóra való párt volt. A párt élén báró Rauch állott, akiről nem lehet feltételezni azt, hogy olyan párttal működött volna együtt (*Igaz! a szélsőbaloldalon*), amely nem volt őszinte, és hogy nem akarta volna őszintén megkötni azt az egyezményt. Azonban a későbbi időtől kezdődik a visszafejlődés és a visszahatás, és azért csakis a magyar kormányt terheli a felelősség. Nem kellett volna engedni, hogy báró Rauch elűzessék, és akkor egész másképpen fejlődtek volna a viszonyok. (*Úgy van! balfelől.*) Az a hét év annyit rontott a viszonyokon, hogy 30 év alatt sem lehet azokat megjavítani. Ezért nem lehet nekünk, akik a legújabb időben ott szerepeltünk, szemünkre hányni, hogy ott voltatok, miért nem csináltatok jobban ti. Önök azon-

ban háromszáz esztendő óta beszélnek itt a viszonyok ellen, és nem képesek azokat megjavítani (*Derűltség.*), mi sem vagyunk tehát képesek azokat 20 vagy 30 év alatt rendbehozni. (*Derűltség.*)

A t. képviselő úr egy állítást is kockáztatott, amely nem áll, mert annak homlokegyenest ellenkezője a való. T. képviselőtársam ugyanis azt mondta, hogy a horvátok nemcsak a magyar nemzetet gyűlölik, hanem a magyar népet is, amely nép ott a horvátok között lakik.

Komjáthy Béla: Én a horvátokkal egy nyelvet beszélő szerbeket mondtam!

Kovácsévics István: Én úgy érteltem. De volt erről már szó, ha nem is éppen most, de a lapokban.

Komjáthy Béla: Az már lehet!

Kovácsévics István: Horvátországban, jobban mondva Szlavonországban van egynehány község, ahol tiszta magyarok laknak, azokkal azonban a horvátoknak soha semmi bajuk nem volt, iskoláik magyar iskolák, istentiszteletüket, amennyiben protestánsok, magyar nyelven végzik. Erre van bizonyítékom is. Tessék csak az újabb időkbeni lapokat átnézni, különösen pedig a *Magyar Szót* átlapozni. Ebben meg fogják találni Kuliffay Elek tordinci kálvinista pap cikkét, aki a *Magyar Szóban* egy nyilatkozatot tett közzé, amelyben azt mondja, hogy a horvátok, sem a nép, sem a hatóság a magyarok ellen soha semmi gyűlöletet nem hirdettek, hanem velük ezek mindig a legjobb egyetértésben éltek.

Az én kívánságom fedi a t. képviselő úr kívánságát, mert én is azt akarom, hogy Horvátországban mindenkitől megköveteltessék az, hogy a magyar állam egységét elismerje (*Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*), hogy annak az egységnek, annak az államnak hű és őszinte polgára legyen. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Erre kell törekednünk. Hogy milyen úton fogunk idejutni, ez más kérdés, és erről más úton kell gondolkodni. A tény az, hogy a mostani helyzeten javítani kell, ha török, ha szakad. (*Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

E

1904 aug. 17

Antal Gábor református püspök beszéde a nemzetiségi kérdés horvát- és magyarországi vonatkozásairól az 1904. évi költségvetés főrendiházi vitájában

Főrend. Napló, 1901—1906. III. 55—58. l.

Azt látom továbbá a költségvetésből, hogy bizony emelkedett országunk kiadása azon a címen is, hogy új pénzügyi egyezséget kötöttünk Horvátországgal, és az átalány összeg nagyobb lett. Sokan a kormányt ezért az egyezségért kárhoztatták. Én nem kárhoztatom, ámbar nagyon jól ismerem a horvát viszonyokat, tudom, hogy ott sokan vannak olyan egyének, olyan vezetők, olyan pártok, akik Magyarországnak nemcsak nem jó fiai, de úgymond mondhatnám, nem jóakarói. Mégis a horvátoknak igen nagy, józanabb része feltétlenül tudja, feltétlenül elismeri, hogy az ő jövődjéje, a maga nemzeti-ségének biztosítása csak Magyarországgal kapcsolatban érvényesíthető, hogy ellenségei ugyanazok, mint a magyar államé, félnie ugyanazoktól kell, mint a magyar államnak.

Azonban vannak egyének, sőt párt is, amely valósággal magyargyűlölettel van eltelve. Hiszen látjuk, itt nálunk a ház tetején a magyar és a horvát zászló ma is szép egyetértésben megvan anélkül, hogy akadna e hazában magyar ember, akinek az ingerültséget okozna, ezzel szemben, ha ott a közös magyar és horvát ügyekben egy zászlót tűzünk ki, mmdig akadnak emberek, akik igyekeznek azt meggyaláznai, sőt meg is gyalázzák.

Mi ennek az oka? Az, hogy következetesen elejétől fogva nem ápoltuk ezt a viszonyt úgy, amint azt a törvény kívánta, nem vettük gyakorlatba mindazon jogokat, amelyeket nekünk Horvátország irányában a törvény adott, sőt különösebben nem voltunk figyelemmel olyan törvényekre, amelyeknek érvényesülése ott a mi államunknak határozottan érdekében áll. Én csak úgy felemlítem, hogy az